

3 DOORSTROOMFINALITEIT

Info over de vakfiche

Geldig van 1 januari 2027 tot en met 31 december 2027. Je gebruikt deze vakfiche voor deze studierichtingen in de **3de graad doorstroomfinaliteit**:

- economie - wiskunde
- bedrijfswetenschappen

De punten die je voor dit vak behaalt, zijn geldig voor alle studierichtingen uit deze lijst.

Waarom leer je dit vak?

Het vak economie leert je kritisch reflecteren op de actualiteit vanuit een economisch perspectief, zodat je als een kritische en weerbare burger kan participeren aan onze samenleving.

Het bestuderen van basisconcepten en indicatoren geeft je inzicht in zowel macro- als micro-economie. Je leert reflecteren over de gevolgen van vrije marktwerking en steeds groeiende productie. Daarnaast ontwikkel je een kritische houding tegenover bepaalde denkwijzen in de economische wetenschap. Een mensgerichte economie die zich ontwikkelt op een duurzame manier draagt bij tot een betere en leefbare wereld. Daarom leer je ook reflecteren over de rol en verantwoordelijkheid van de consument, onderneming en overheid in dit proces.

Hoe gebruik je deze vakfiche?

Een vakfiche bevat alle informatie die je nodig hebt om te studeren en om je examen met succes af te leggen. We geven je dus niet alleen de leerstof maar ook uitleg over hoe het examen verloopt, wat je moet meebrengen, hoe we je examen beoordelen en welk cursusmateriaal je kan gebruiken om je voor te bereiden.

In het hoofdstuk *Wat moet je leren?* gebruiken we altijd dezelfde symbolen, zodat duidelijk is voor jou wat je moet kennen en kunnen op het examen.

Leerdoel

Bij elk hoofdstuk krijg je eerst een korte beschrijving van het leerdoel: een algemene omschrijving van de competenties die je moet verwerven.

Dit moet je **kunnen**

Hier vind je wat meer in detail terug wat je moet kunnen aan de hand van de leerstof die je gestudeerd hebt. Je bereidt je voor op het examen vanuit concrete problemen en situaties.

Extra info

Soms geven we extra info of verwijzen we naar een vorig hoofdstuk.

Wat moet je leren?

De economie als systeem

Economische kringloop

Je analyseert de relaties tussen de economische actoren aan de hand van een kringloopschema. Je reflecteert over economische modellen en over duurzame economische ontwikkeling.

Je legt de relaties tussen de economische actoren gezinnen, bedrijven, overheid, financiële instellingen en buitenland in een economische kringloop uit.

Je licht toe op welke markt de economische actoren actief zijn: de productmarkt, de arbeidsmarkt of de kapitaalmarkt.

Je illustreert de goederen- en dienstenstroom en de geldstroom in de economische kringloop met een voorbeeld.

Je leidt per economische actor in de kringloop de macro-economische identiteiten af :

- gezinnen: $Y = T + C + S$
- bedrijven: $Y = C + I + G + (X - M)$ of $Y = C + I + G + NX$
- financiële instellingen : $S + T = I + G + X - M$ of $(S - I) + (T - G) = (X - M)$

Y = inkomen

T = belastingen

C = consumptie

S = sparen

I = investeringen

G = overheidsbestedingen

X = export

M = import

NX = netto-export

Je berekent op basis van de gelijkheden ontbrekende cijfergegevens in een economische kringloop.

Je leidt op basis van cijfergegevens in een economische kringloop het spaarsaldo van de particuliere sector, het begrotingssaldo en het handelsbalanssaldo af.

algemene economie

Je licht tekortkomingen van het klassieke kringloopmodel of klassiek groeimodel toe.

Je licht alternatieve modellen voor het economisch groeimodel toe en omschrijft waarom deze voor duurzame economische ontwikkeling zorgen.

De alternatieve modellen zijn:

- circulaire economie
- donuteconomie
- deeleconomie
- sociale economie

Je omschrijft de voordelen van de alternatieve economische modellen.

Je omschrijft de begrippen duurzaamheid, duurzame ontwikkelingsdoelen en duurzaam ondernemen of MVO (maatschappelijk verantwoord ondernemen).

Je licht de pijlers van MVO toe.

Je licht de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals of SDG's) en de kernwaarden van de SDG's toe.

Je past de SDG's toe op concrete situaties.

Je licht 'greenwashing' toe.

Bruto binnenlands product

Je licht de samenstelling van het bruto binnenlands product of bbp toe. Je evalueert economische groei als indicator voor welvaart en welzijn.

- Je omschrijft het begrip bruto binnenlands product.
- Je benoemt de drie berekeningswijzen van het bbp en licht de berekeningswijzen toe.
- Je licht de samenstelling van het bbp vanuit de bestedingsbenadering, de inkomensbenadering en de productiebenadering toe.
- Je berekent de bruto- en netto toegevoegde waarde in een onderneming.
- Je berekent de bijdrage aan het bbp vanuit de bedrijfskolom van een product.
- Je berekent het bbp tegen factorprijzen of tegen marktprijzen.
- Je berekent het bbp volgens de bestedingsbenadering, volgens de inkomensbenadering en volgens de productiebenadering in een voorbeeldsituatie.
- Je licht de begrippen nominaal bbp of bbp in lopende prijzen of bbp tegen marktprijzen en reëel bbp of bbp in constante prijzen toe.
- Je beschrijft het verband tussen het bbp en het bnp en nationaal inkomen. Je licht het onderscheid tussen het bbp, het bnp en het nationaal inkomen toe.

- Je licht statistieken in verband met het bbp van de Nationale Bank van België toe.
- Je licht het bbp (per capita) als welvaartsindicator toe.
- Je licht de tekortkomingen van het bbp (per capita) als welvaartsindicator toe.
- Je licht het belang van innovatie als motor van economische groei en als disruptieve factor toe.
- Je benoemt welvaart- en welzijnsindicatoren en licht de indicatoren toe: HDI (Human Development Index), BNG (Bruto Nationaal Geluk), SDG Dashboard en SDG Index (Sustainable Development Goals Index), MEW (Measure of Economic Welfare), Better Life Index.

Markt van goederen en diensten met volkomen concurrentie

Keuzegedrag van de consument en producent

Het marktevenwicht op de markt van goederen en diensten wordt bepaald door vraag en aanbod. Uit het keuzegedrag van de consumenten leid je de vraag af, uit het keuzegedrag van de producenten leid je het aanbod af.

Je gaat na wat de invloed op de vraag of het aanbod is van verschillende factoren zoals prijs, inkomen van de consument, technologische vooruitgang.

Je onderzoekt in welke mate de vraag en het aanbod reageren op een prijswijziging.

Je leidt de individuele vraagcurve af vanuit de optimale goederencombinatie

Je stelt de individuele vraagcurve grafisch voor op basis van cijfergegevens.

Je licht het verloop van de vraagcurve toe.

Je leidt de collectieve vraagcurve af uit de individuele vraagcurven.

Je stelt de collectieve vraagcurve grafisch voor op basis van cijfergegevens.

Je licht een beweging op de vraagcurve toe, stelt ze grafisch voor en verklaart ze.

Je licht een verschuiving van de vraagcurve toe, stelt ze grafisch voor en verklaart ze.

Je berekent de prijselasticiteit van de vraag:

$$E_P^V = \frac{\text{procentuele verandering van de gevraagde hoeveelheid}}{\text{procentuele verandering van de prijs}}$$

$$E_P^V = \frac{\frac{Q_{V1} - Q_{V0}}{Q_{V0}}}{\frac{P_1 - P_0}{P_0}}$$

P_0 = aanvangsprijs

Q_{V0} = gevraagde hoeveelheid bij P_0

P_1 = nieuwe prijs

Q_{V1} = gevraagde hoeveelheid bij P_1

Je interpreteert de prijselasticiteit van de vraag.

Je analyseert het effect van een prijswijziging op een elastische en een inelastische vraag, op een unitair elastische vraag, op een perfect elastische vraag en op een perfect inelastische vraag

Je legt het verband tussen de prijselasticiteit van de vraag en de helling van de vraagcurve.

Je licht de factoren toe die de prijselasticiteit van de vraag beïnvloeden:

- beschikbaarheid van alternatieven
- verslavingseffect
- levensnoodzakelijk product of luxeproduct
- termijn
- aandeel van de aankoopprijs van het product ten opzichte van het totale budget

Je legt het verband tussen de prijselasticiteit van de vraag en het soort goederen:

- levensnoodzakelijke goederen
- luxeproducten
- verslavende producten
- substitueerbare goederen
- complementaire goederen

Je berekent de inkomenselasticiteit van de vraag naar goederen en diensten:

$$E_Y = \frac{\text{procentuele verandering van de gevraagde hoeveelheid}}{\text{procentuele verandering van het inkomen}}$$

$$E_Y = \frac{\frac{Q_{Y1} - Q_{Y0}}{Q_{Y0}}}{\frac{Y_1 - Y_0}{Y_0}}$$

Y_0 = aanvangsinkomen

Y_1 = nieuw inkomen

Q_{Y0} = gevraagde hoeveelheid bij Y_0

Q_{Y1} = gevraagde hoeveelheid bij Y_1

Je interpreteert de inkomenselasticiteit van de vraag naar goederen en diensten.

Je legt het verband tussen de inkomenselasticiteit van de vraag en het soort goederen:

- inferieure goederen
- indifferente goederen
- normale of gewone goederen:
 - noodzakelijke goederen
 - luxe goederen

Je leidt de individuele aanbodcurve af vanuit de optimale productiegrootte.

Je stelt de individuele aanbodcurve grafisch voor op basis van cijfergegevens.

Je licht het verloop van de aanbodcurve toe.

Je leidt de collectieve aanbodcurve af uit de individuele aanbodcurven.

Je stelt de collectieve aanbodcurve grafisch voor op basis van cijfergegevens.

Je licht een beweging op de aanbodcurve toe, stelt ze grafisch voor en verklaart ze.

Je licht een verschuiving van de aanbodcurve toe, stelt ze grafisch voor en verklaart ze.

Je berekent de prijselasticiteit van het aanbod:

$$E_P^A = \frac{\text{procentuele verandering van de aangeboden hoeveelheid}}{\text{procentuele verandering van de prijs}}$$

$$E_P^A = \frac{\frac{Q_{A1} - Q_{A0}}{Q_{A0}}}{\frac{P_1 - P_0}{P_0}}$$

P_0 = aanvangsprijs

Q_{A0} = aangeboden hoeveelheid bij P_0

P_1 = nieuwe prijs

Q_{A1} = aangeboden hoeveelheid bij P_1

Je interpreteert de prijselasticiteit van het aanbod.

Je legt het verband tussen de prijselasticiteit van het aanbod en de helling van de aanbodcurve.

Je analyseert het effect van een prijswijziging op een elastisch en een inelastisch aanbod, op een unitair elastisch aanbod, op een perfect elastisch aanbod en op een perfect inelastisch aanbod.

Je beschikt over de nodige voorkennis:

- Je kent het begrip 'optimale goederencombinatie van de consument'.
- Je kan de optimale goederencombinatie grafisch bepalen.
- Je kent het begrip 'optimale productiegrootte van de producent'.
- Je kan de optimale productiegrootte grafisch bepalen.

Welvaartsoptimum bij marktevenwicht

Je analyseert het welvaartsoptimum op een markt met volkomen concurrentie.

- Je licht het begrip Pareto-optimum bij marktevenwicht toe.
- Je stelt het Pareto-optimum grafisch voor.
- Je licht het consumenten- en producentensurplus van Marshall en de totale welvaart toe.
- Je berekent het consumenten- en producentensurplus, je berekent de totale welvaart.
- Je bepaalt grafisch het consumenten- en producentensurplus en de totale welvaart bij een gegeven marktprijs.
- Je beschrijft het welvaartsoptimum volgens Smith en Pareto.

Je beschikt over de nodige voorkennis:

Je bepaalt grafisch het marktevenwicht voor een markt met volkomen concurrentie.

Markt met onvolkomen concurrentie

Marktvormen met onvolkomen concurrentie

Je herkent en beschrijft de marktvormen met onvolkomen concurrentie: monopolie, oligopolie en monopolistische concurrentie.

Je licht de criteria die bepalen hoe er geconcentreerd wordt op de markt toe:

- aantal marktpartijen, atomische markt of niet-atomische markt
- markttransparantie
- toetredingsmogelijkheden
- mate van productdifferentiatie

Je herkent op basis van een gegeven casus onvolkomen competitieve marktvormen: monopolie, oligopolie en monopolistische concurrentie.

Je licht de impact op de prijszetting bij onvolkomen competitieve marktvormen toe.

Monopolie

Je analyseert het optimaal keuzegedrag van de producent in een monopolistische markt. Je onderzoekt hoe de producent zijn keuze om te produceren maakt. De producent streeft bij het produceren naar een maximale winst. Deze winstmaximalisatie bepaalt zijn individueel aanbod. Je vergelijkt het producentengedrag van de monopolist met het gedrag van de producent in een markt met volkomen concurrentie.

Je berekent de kosten van de monopolist en geeft deze grafisch weer:

- totale constante (TCK), totale variabele (TVK) en totale kosten (TK)
- gemiddelde constante (GCK), gemiddelde variabele (GVK) en gemiddelde kosten (GK)
- marginale kosten (MK)

Je interpreteert het verloop van de kostencurven.

Je berekent de opbrengsten van de monopolist en geeft deze grafisch weer:

- totale opbrengsten (TO)
- gemiddelde opbrengsten (GO)
- marginale opbrengsten (MO)

Je interpreteert het verloop van de opbrengstencurven.

Je licht de prijsvorming bij monopolie toe en stelt de prijsafzetscurve grafisch voor.

Je bepaalt grafisch en rekenkundig de optimale productiehoeveelheid van de monopolist.

Je berekent en bepaalt grafisch de winst van de monopolist bij optimale productiehoeveelheid.

Je berekent en bepaalt grafisch het welvaartsverlies bij monopolie door de vergelijking te maken met de overeenkomstige volkomen concurrentiële markt.

Je beschikt over de nodige voorkennis:
Producentengedrag bij volkomen concurrentie:

- verloop van de kosten
- verloop van de opbrengsten
- optimale productiegrootte en winst

Monopolistische concurrentie en oligopolie

Je analyseert het optimaal keuzegedrag van de producent in een markt met monopolistische concurrentie en in een oligopolistische markt. Je vergelijkt het producentengedrag in een markt met onvolkomen concurrentie met het gedrag van de producent in een markt met volkomen concurrentie.

- Je licht het verschil tussen monopolistische concurrentie, monopolie, oligopolie en volkomen concurrentie toe.
- Je licht de prijsvorming bij monopolistische concurrentie toe.
- Je licht het verloop van de prijsafzetscurve bij de marktvorm monopolistische concurrentie toe.
- Je bepaalt grafisch en rekenkundig op welke manier de monopolistische concurrent zijn totale winst maximaliseert.
- Je legt het verband tussen de winstmaximalisatie op korte termijn en op lange termijn bij de marktvorm monopolistische concurrentie.
- Je licht de prijsvorming bij oligopolie toe en stelt de geknikte prijsafzetscurve grafisch voor.
- Je licht prijsstarheid bij oligopolie toe.
- Je legt het verband tussen de prijsstarheid bij de prijsvorming op de oligopolistische markt en de geknikte prijsafzetscurve op deze marktvorm.
- Je licht kartel(vorming) toe.
- Je licht de begrippen speltheorie, best-response strategie, dominante strategie, Nash-evenwicht, gevangenendilemma of prisoner's dilemma toe.
- Je bepaalt via speltheorie een best-response strategie, een dominante strategie en Nash-evenwicht(en).
- Je past speltheorie als verklaring voor kartelvorming toe.

Overheidsingrijpen op de markt van goederen en diensten

De overheid grijpt in op de competitieve markt indien ze van oordeel is dat de marktprijs of de verhandelde hoeveelheid niet wenselijk is voor de consument of producent. De overheid treedt ook op bij marktfalen en bij misbruik van marktmacht door ondernemingen. Daarnaast biedt de overheid ook collectieve goederen en diensten aan. Je analyseert het overheidsingrijpen op de markt van goederen en diensten.

Je licht de noodzaak tot overheidsingrijpen op de vrije markt toe.

Je benoemt en beschrijft de overheidsinterventies op een competitieve markt:

- prijsreguleringen: minimum- en maximumprijs
- productiequota
- indirecte belastingen en subsidies

Je analyseert de effecten op het marktevenwicht van deze overheidsinterventies en stelt ze grafisch voor.

Je analyseert en berekent het welvaartsverlies bij deze overheidsinterventies en stelt het grafisch voor.

Je benoemt de oorzaken van marktimperfecties en licht de oorzaken toe:

- marktmacht, kartelvorming
- marktfalen door asymetrische informatie
- marktfalen door externaliteiten: positieve en negatieve externe effecten
- collectieve behoeften/publieke goederen

Je benoemt en beschrijft de instrumenten voor tussenkomst van de overheid bij marktmacht en marktfalen:

- antitrustbeleid en mededingingsbeleid
- beperkingen en reguleringen, sancties
- Pigouvianse heffing
- verhandelbare vergunningen, emissiehandel
- subsidies
- patent of octrooi
- collectieve of publieke goederen

Je licht het welvaartsverlies door marktmacht toe en stelt het grafisch voor.

Je licht de werking van de Belgische Mededingingsautoriteit (BMA) ter uitvoering van het Europees mededingingsbeleid toe.

Je licht toe hoe de Dienst voor Mededinging van de FOD Economie eerlijke en effectieve

concurrentie op de Belgische markt verzekert.

Je licht het antitrustbeleid in de Europese Unie toe.

Je benoemt, beschrijft en illustreert positieve en negatieve externe effecten.

Je analyseert het deadweight loss of welvaartsverlies dat ontstaat door negatieve externe effecten en stelt het grafisch voor.

Je analyseert het effect van een Pigouvianse belasting op het marktevenwicht en stelt dit grafisch voor.

Je berekent het welvaartseffect van een Pigouvianse belastingheffing en stelt dit grafisch voor.

Je licht toe hoe de overheid positieve externe effecten bevordert.

Je analyseert het effect van subsidies op het marktevenwicht en stelt dit grafisch voor.

Je berekent het effect van subsidies op de totale welvaart en stelt dit grafisch voor.

Je licht het begrip collectieve behoefte toe, je herkent collectieve behoeften en illustreert het begrip.

Je beschrijft het falen van het marktmechanisme voor collectieve behoeften.

Je benoemt, illustreert en geeft de kenmerken van private goederen, van zuiver publieke goederen en van quasipublieke goederen.

Arbeidsmarkt

Evenwicht op de arbeidsmarkt

Werkgevers en werknemers ontmoeten elkaar op de arbeidsmarkt. Je analyseert de marktwerking op de arbeidsmarkt.

- Je interpreteert inhoudelijk en grafisch de vraagzijde op de arbeidsmarkt.
- Je interpreteert inhoudelijk en grafisch de aanbodzijde op de arbeidsmarkt.
- Je licht de begrippen beroepsbevolking en bevolking op arbeidsleeftijd toe.
- Je licht het begrip knelpuntberoep toe.
- Je interpreteert grafisch en rekenkundig onevenwicht op de arbeidsmarkt.
- ~~Je onderzoekt grafisch en rekenkundig de invloed van collectieve afspraken op het marktmechanisme op de arbeidsmarkt.~~

Overheidsingrijpen op de arbeidsmarkt

De overheid baseert zich op een aantal arbeidsmarktindicatoren om maatregelen te nemen in het kader van haar arbeidsmarktbeleid. Je berekent en interpreteert de

arbeidsmarktindicatoren. Je licht de arbeidsindicatoren in relatie tot de overheidsmaatregelen toe. Je licht de verschillende soorten werkloosheid toe.

Je berekent en interpreteert de arbeidsmarktindicatoren op basis van statistieken:

- werkzaamheidsgraad
- activiteitsgraad
- werkloosheidsgraad

Je benoemt de soorten werkloosheid :

- conjuncturele werkloosheid
- structurele werkloosheid
- seizoenswerkloosheid
- frictiewerkloosheid
- technische werkloosheid
- verdoken werkloosheid

Je beschrijft de oorzaak van de verschillende soorten werkloosheid.

Je beschrijft de overheidsmaatregelen ter bestrijding van de werkloosheid.

Je verklaart op welke manier overheidsmaatregelen de vraag naar of het aanbod van arbeid op de arbeidsmarkt beïnvloeden.

Je licht het verband tussen de Belgische loonnorm en de bevordering van de concurrentiekracht toe.

Je verklaart hoe de Belgische automatische loonindexering een invloed heeft op de werkgelegenheid en de concurrentiekracht.

Geld- en kapitaalmarkt

Geld

Je licht de functies van geld en de soorten geld toe. Je legt uit wat de monetaire aggregaten inhouden. Je licht de rol toe van de banken bij geldsubstitutie en geldcreatie.

Je benoemt, beschrijft en illustreert de functies van geld in de economie:

- ruilmiddel en betaalmiddel
- waardemeter en rekeneenheid
- spaar- en beleggingsmiddel

- kredietmiddel

Je benoemt, beschrijft en illustreert de soorten geld:

- chartaal geld
- giraal geld
- quasigeld
- nieuwe soorten geld: e-money, cryptovaluta

Je licht de monetaire aggregaten van de EU toe:

- maatschappelijke geldhoeveelheid M1
- secundaire liquiditeiten M2
- geldhoeveelheid in ruime zin M3

Je licht geldsubstitutie en geldschepping/geldcreatie toe.

Je licht de rol van de centrale banken en van de commerciële banken bij de geldsubstitutie en geldschepping toe.

Evenwicht op de geld- en kapitaalmarkt

Vragers naar financiële middelen en beleggers ontmoeten elkaar op de financiële markt. Je analyseert de marktwerking op de financiële markt.

- Je beschrijft het onderscheid op de vermogensmarkt tussen de geld- en kapitaalmarkt.
- Je beschrijft het onderscheid op de kapitaalmarkt tussen de primaire en de secundaire markt.
- Je onderscheidt individuele beleggers van professionele beleggers.
- Je beschrijft de bemiddelende rol van banken en beurzen tussen spaarders en kredietopnemers.
- Je licht het aanbod van financiële middelen door beleggers toe.
- Je licht de vraag naar financiële middelen door gezinnen, ondernemingen, overheid toe.
- Je stelt de vraag naar en aanbod van financiële middelen grafisch voor.
- Je bepaalt grafisch het marktevenwicht, de marktprijs (intrest) en de evenwichtshoeveelheid.
- Je licht toe welke factoren de vraag en het aanbod op de financiële markten beïnvloeden.
- Je kan het effect van vraag- en aanbodverschuivingen grafisch voorstellen en toelichten.

Beleggen

Beleggers kunnen kiezen uit verschillende beleggingsinstrumenten zoals aandelen en obligaties. Sommige beleggers willen duurzaam beleggen. Je licht de verschillende beleggingsinstrumenten toe.

Je licht de obligatiemarkt toe:

- begrip obligatie
- kenmerken van een obligatie
- voordelen en risico's verbonden aan het beleggen in obligaties
- beïnvloedende factoren van de return op een obligatiebelegging

Je licht de aandelenmarkt toe:

- begrip aandeel
- kenmerken van een aandeel
- voordelen en risico's verbonden aan het beleggen in aandelen
- beïnvloedende factoren van de return op een aandelenbelegging

Je licht beleggingsfondsen of ICB's (Instellingen voor Collectieve Beleggingen) toe:

- begrip beleggingsfonds
- types beleggingsfondsen: bevek en bevak
- soorten beleggingsfondsen:
- aandelenfondsen, obligatiefondsen en gemengde fondsen
 - ETF (Exchange Traded Fund)
 - Tak21 en Tak23

Je licht het begrip duurzaam beleggen toe.

Je licht de ESG-criteria (Environment, Social en Governance) voor duurzaam beleggen toe.

Je licht de ESG-score van een beleggingsinstrument toe. Je licht toe hoe de ESG-score van een financieel product wordt beïnvloed.

Je licht het begrip greenwashing toe.

Inkomensongelijkheid, inkomensherverdeling en armoede

Niet iedereen in een land verdient evenveel. Je beschrijft en beoordeelt de inkomensverdeling in een land of regio. Je analyseert de inkomensongelijkheid in een bepaald land of regio op basis van de Lorenz-curve en de Gini-coëfficiënt. Je licht het inkomensherverdelend beleid van de overheid toe.

Je onderscheidt inkomensongelijkheid van armoede. Je licht armoede indicatoren en overheidsmaatregelen om armoede te bestrijden toe.

Je benoemt en beschrijft de soorten inkomensverdeling: personele en categoriale inkomensverdeling.

Je licht de begrippen Lorenzcurve en Gini-coëfficiënt toe.

Je benoemt de oorzaken van inkomensongelijkheid:

- arbeidsmarktfactoren
- persoonlijke eigenschappen
- vermogen
- sociaal milieu

Je licht het begrip (gender)loonkloof toe.

Je stelt de inkomensverdeling binnen een land voor aan de hand van een Lorenzcurve.

Je interpreteert de inkomensverdeling en de mate van inkomensongelijkheid binnen een land aan de hand van de Lorenzcurve.

Je vergelijkt de inkomensongelijkheid tussen landen aan de hand van de Lorenzcurve.

Je analyseert de evolutie in de tijd van de inkomensongelijkheid in een land aan de hand van de Lorenzcurve.

Je verklaart hoe de Gini-coëfficiënt wordt berekend.

Je interpreteert de inkomensongelijkheid binnen een land aan de hand van de Gini-coëfficiënt.

Je vergelijkt de inkomensongelijkheid tussen landen aan de hand van de Gini-coëfficiënt.

Je analyseert de evolutie in de tijd van de inkomensongelijkheid in een land aan de hand van de Gini-coëfficiënt.

Je licht het begrip armoede toe. Je licht het onderscheid tussen armoede en inkomensongelijkheid toe.

Je licht de indicatoren om armoede te meten toe:

- AROP (risico op monetaire armoede)
- LWI (lage werkintensiteit)

algemene economie

- SMSD (ernstige materiële en sociale depreciatie)
- AROPE (risico op monetaire armoede en ernstige materiële en sociale depreciatie)

Je licht statistieken en grafieken over armoede in België toe.

Je licht de overheidsmaatregelen om armoede te bestrijden toe.

Je benoemt en beschrijft de fiscale en sociale overheidsmaatregelen om de inkomens te herverdelen.

Je licht toe hoe de personenbelasting wordt berekend.

Je licht de invloed van personenbelasting op de inkomensongelijkheid toe.

Je licht het Belgische socialezekerheidssysteem toe: 7 takken, verzekeringsprincipe en solidariteitsprincipe, vervangingsinkomen en aanvulling op het inkomen.

Je licht de invloed van het socialezekerheidssysteem op de inkomensongelijkheid toe.

Je licht het effect van de inkomensherverdeling op de Lorenzcurve en de Gini-coëfficiënt toe.

Internationale economie

Internationale handel

Je licht toe hoe de aan- en verkoop van goederen en diensten tussen landen over de hele wereld vergemakkelijkt wordt door handelsovereenkomsten. Je gaat na hoe open de economie van een land is. Je licht de handelsbalans van een land of regio toe.

Je licht de economische samenwerkingsverbanden toe:

- vrijhandelszone
- douane-unie
- gemeenschappelijke markt
- economische unie
- monetaire unie

Je analyseert de gevolgen van economische samenwerkingsverbanden op de marktwerking.

Je licht het begrip handelsbalans toe.

Je trekt besluiten over de internationale handel op basis van de cijfers.

Je berekent en interpreteert de invoerquote en de uitvoerquote van een land.

Je berekent het saldo van de handelsbalans.

Je berekent of een land een handelsoverschot of een handelstekort heeft.

Je licht de oorzaken en de gevolgen van een onevenwicht op de handelsbalans toe.

Je licht de begrippen outsourcing, offshoring, nearshoring en reshoring bij internationale handel toe.

Internationaal betalingsverkeer

Internationale handel vereist een goed uitgebouwd internationaal monetair systeem. Je analyseert het internationaal betalingsverkeer met inbegrip van de werking van de wisselmarkt en wisselkoerssystemen. Je licht de betalingsbalans van een land toe.

Je licht aan de hand van de kenmerken van de wisselmarkt toe dat de wisselmarkt een markt met volkomen concurrentie is.

Je licht de partijen op de valutamarkt toe.

Je analyseert grafisch de prijsvorming op de wisselmarkt.

Je omschrijft wanneer er zich een depreciatie of appreciatie van een munt voordoet.

Je licht het wisselkoersrisico bij internationale handel toe.

Je analyseert het effect van factoren die de vraag naar en het aanbod van munten beïnvloeden en stelt het effect grafisch voor:

- inflatieverschillen
- inkomenswijziging in binnen- of buitenland
- rentevoetwijzigingen
- speculatie
- wijziging in de voorkeur van consumenten

Je licht wisselkoerssystemen toe:

- vlottende wisselkoersen
- vaste of stabiele wisselkoersen

Je licht het begrip betalingsbalans toe.

Je licht de samenstelling van de betalingsbalans toe.

Je situeert verrichtingen op de juiste deelrekeningen van de betalingsbalans.

Je licht de oorzaken en de gevolgen van een onevenwicht op de betalingsbalans toe.

Je licht de wisselwerking tussen de wisselkoers en de betalingsbalans toe.

Je licht de taken van het IMF, de Wereldbank en de OESO toe.

Conjunctuur en conjunctuurbeleid

De conjunctuurbeweging en conjunctuurindicatoren

In de economie wisselen goede tijden af met slechte tijden. Je analyseert de conjunctuurschommelingen. Je beschrijft de samenhang met de conjunctuurindicatoren.

Je licht de begrippen conjunctuur(beweging), reëel bbp, potentieel bbp, outputkloof toe.
Je licht de begrippen onderbesteding, overbesteding en bestedingsevenwicht toe.

Je benoemt de verschillende fasen in de conjunctuurbeweging: expansie, boom, recessie, depressie, contractie, slump, herstel, trend, laagconjunctuur, hoogconjunctuur, crisis.

Je licht het verschil tussen endogene en exogene verklaringen voor conjunctuurschommelingen toe.

Je licht conjunctuurindicatoren toe:

- consumentenvertrouwen
- ondernemersvertrouwen of producentenvertrouwen
- investeringen
- werkloosheid
- inflatie
- intrestvoeten
- beursindices
- faillissementen

Je deelt de conjunctuurindicatoren op in voorlopende, gelijklopende of achterlopende indicatoren.

Je deelt de conjunctuurindicatoren op in kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren.

Je licht de evolutie van de conjunctuurindicatoren tijdens de verschillende conjunctuurfasen toe.

Je licht de begrippen begroting, begrotingssaldo, begrotingsoverschot en begrotingstekort toe.

Je illustreert overheidsinkomsten en overheidsuitgaven.

Je splitst de overheidsinkomsten op in categorieën:

- fiscale en niet-fiscale inkomsten
- directe en indirecte belastingen
- sociale bijdragen
- andere inkomsten

Economisch evenwicht en conjunctuurbeleid

Je analyseert het evenwicht in de economie. Je analyseert het evenwicht op de goederenmarkt in een vereenvoudigd economisch model van een gesloten economie. Je analyseert het macro-economisch evenwicht in het AV-AA-schema.

- Je analyseert grafisch het inkomensevenwicht in het vereenvoudigd economisch model – prijzen, geldhoeveelheid en rentevoet constant - van een gesloten economie.
- Je analyseert grafisch het effect van een wijziging van de effectieve vraag op het inkomensevenwicht.
- Je licht het multiplicatoreffect bij een expansief overheidsbeleid toe.
- Je licht het spaarlek en het belastinglek bij het multiplicatoreffect toe.
- Je berekent aan de hand van de investeringsmultiplicator het effect op het evenwichtsinkomen bij een wijziging van de autonome investeringen.
- Je analyseert grafisch het effect van een wijziging in de autonome investeringen op het evenwichtsinkomen.
- Je analyseert het macro-economisch evenwicht op korte en lange termijn in een AV-AA-schema, waarbij AV staat voor aggregatieve vraag en AA voor aggregatief aanbod.
- Je analyseert grafisch het effect van vraagschokken en aanbodschokken op het macro-economische evenwicht in een AV-AA-schema.
- Je licht het onderscheid tussen het budgettair en het monetair overheidsbeleid om conjunctuur bij te sturen toe.
- Je licht de het budgettair beleid van de federale en regionale overheden om de conjunctuur bij te sturen, toe.
- Je analyseert grafisch het effect van budgettair overheidsbeleid op het macro-economisch evenwicht in een AV-AA schema.
- Je licht het monetair beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) om de conjunctuur bij te sturen toe.
- Je analyseert grafisch het effect van monetair overheidsbeleid op het macro-economisch evenwicht in een AV-AA schema.

Inflatie

Het algemene prijspeil kan stijgen of dalen. Je onderscheid de soorten inflatie. Je licht oorzaken en gevolgen van inflatie en deflatie toe. Je berekent de inflatie. Je licht de overheidsmaatregelen om inflatie en deflatie te bestrijden toe.

Je licht de begrippen inflatie, deflatie, stagflatie toe.

Je benoemt de soorten inflatie :

- bestedingsinflatie of vraaginflatie
- kosteninflatie of aanbodinflatie
- importinflatie
- monetaire inflatie
- structurele inflatie
- conjuncturele inflatie
- krimpflatie of shrinkflation
- bekniplibflatie

Je licht de oorzaken en gevolgen van inflatie toe.

Je licht de oorzaken en gevolgen van deflatie toe.

Je licht de inflatiemaatstaven toe

- CPI of consumptieprijsindex
- HICP of Geharmoniseerde consumptieprijsindex
- gezondheidsindex
- afgevlakte gezondheidsindex
- bbp-deflator

Je licht het begrip spilindex toe.

Je berekent de inflatie op basis van de CPI en je interpreteert het inflatiecijfer.

Je verklaart monetaire inflatie met de ruilvergelijking van Fisher.

Je licht het monetair beleid van de ECB om prijsstabiliteit te handhaven toe.

Je licht de maatregelen van de nationale overheid – rechtstreeks en onrechtstreeks prijsbeleid - om inflatie te bestrijden toe.

Onderzoekscompetenties

Je doorloopt een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van deze vakfiche zoals marktwerking en rol van de overheid, arbeidsmarkt en arbeidsmarktindicatoren,

economische groei en welvaart(sindicatoren), internationaal handelsverkeer, alternatieve economische denkwijzen.

De fasen van een onderzoekscyclus zijn:

- Oriënteren:
 - welke onderzoeksvraag past bij het onderzoek?
 - Welke hypothese kan bij dit onderzoek horen?
- Voorbereiden:
 - Welke gegevens of bronnen heb je nodig om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden?
 - Welke onderzoeksmethode ga je gebruiken?
 - Stel een onderzoeksplan of stappenplan op.
- Uitvoeren:
 - Je voert het onderzoeksplan of stappenplan uit.
 - Je voert de nodige berekeningen uit.
 - Je voert een experiment uit.
 - Je analyseert de gegevens.
- Rapporteren:
 - Wat kan besluiten?
 - Wat is het resultaat van het onderzoek?
 - Wat is de betekenis van het resultaat en de conclusie?
- Reflecteer over het verloop van je onderzoek.

Oriënteren: welke onderzoeksvraag of hypothese hoort bij het onderzoek?

Je kiest een gepaste onderzoeksvraag of hypothese op basis van de inhoud en uit de opgave én de gegeven criteria.

De criteria zijn:

De onderzoeksvraag is ...	dit wil zeggen
open	De onderzoeksvraag is een open vraag.
enkelvoudig	De onderzoeksvraag gaat over 1 onderwerp, 1 probleem dat wordt onderzocht.
objectief	De onderzoeksvraag geeft geen blijk van een overtuiging of mening.

haalbaar	De onderzoeksvraag gaat over een uitvoerbaar onderzoek ervan uitgaande dat voldoende tijd en middelen beschikbaar zijn.
onderzoekbaar	De onderzoeksvraag is geen opzoekvraag en niet direct oplosbaar.
relevant	De onderzoeksvraag beantwoorden draagt bij aan bestaande kennis over het onderwerp.

Deze criteria krijg je ook tijdens het examen.

Je beoordeelt onderzoeksvragen op basis van de inhoud van de opgave en op basis van de criteria voor onderzoeksvragen.

Je gaat na wat de doelstelling van het onderzoek is en benoemt het soort onderzoek:

- kwantitatief onderzoek
- kwalitatief onderzoek

Je bepaalt de onderzoeksmethode of dataverzamelmethode:

- deskresearch of fieldresearch
- literatuuronderzoek
- observatie
- experiment
- enquête
- interview

Je bepaalt de populatie waarover het onderzoek uitspraken doet.

Je benoemt de variabele die onderzocht wordt.

Je voert de nodige berekeningen uit en analyseert de gegevens.

Je formuleert besluiten en trekt een conclusie uit het onderzoek.

Informatie over het examen

Zo ziet het examen eruit

Je legt het examen af in het examencentrum in Brussel. Het examen duurt 120 minuten.

Het digitale examen bestaat uit gesloten en open vragen. Er zijn verschillende vraagtypes: invulvragen, sleepvragen, dropdownvragen, meerkeuzevragen ... Elk vraagtype heeft een eigen instructiezin, die aangeeft wat je precies moet doen.

Tijdens het examen mag je gebruik maken van spellingscontrole, een eenvoudig woordenboek en digitale rekenapps. We raden je aan om thuis te oefenen met deze hulpmiddelen. Je vindt op de website ook een oefenexamen waarmee je de verschillende vraagtypes kan inoefenen. Uiteraard is dit geen echt examen: de bedoeling is dat je de techniek van de digitale vraagtypes in de vingers krijgt. Alle info om je voor te bereiden vind je op onze website: [Vorbereiden op je examen bij de Examencommissie secundair onderwijs](#).

Dit neem je mee

Je identiteitskaart of een geldig alternatief. In het examenreglement vind je wat geldige alternatieven zijn.

Je laat al je persoonlijke spullen achter in een locker in de onthaalruimte.

Als je een gsm/smartphone of smartwatch, maar ook cursusmateriaal of samenvattingen bij hebt in de examenruimte beschouwen we dit als examenfraude.

Dit krijg je van ons

Je krijgt van ons het materiaal dat je nodig hebt om je examen te maken:

- een balpen en kladpapier
- hoofdtelefoon

In je examen zitten links naar de websites die je mag gebruiken tijdens je examen, zoals een online rekenmachine, het digitale woordenboek en de spellingscontrole.

Zo verloopt het examen

Je meldt je aan bij de balie met je identiteitskaart of een geldig alternatief.

In het examenlokaal zelf mag je geen persoonlijke spullen bij je hebben. Na je aanmelding aan het onthaal berg je daarom je jas, je tas of rugzak én je gsm op in een locker.

Je leest de instructies op de examencomputer en tikt de code van de examensticker in om je examen te starten.

Als je klaar bent, sluit je je examen af met de knop beëindigen. Dat kan ten vroegste 15 minuten na de start van het examen. Geef je kladblad af aan de toezichter.

Zo beoordelen we je examen

Er is geen giscorrectie.

onderdeel	gewicht
de economie als systeem	12,5 %
markt van goederen en diensten met volkomen concurrentie	12,5 %
markt met onvolkomen concurrentie	10 %
overheidsingrijpen op de markt van goederen en diensten	10 %
arbeidsmarkt	7,5 %
geld- en kapitaalmarkt	7,5 %
inkomensongelijkheid, inkomensherverdeling en armoede	7,5 %
internationale economie	10 %
conjunctuur en conjunctuurbeleid	12,5 %
onderzoekscompetenties	10 %

Met deze leermaterialen kan je studeren

De Examencommissie maakt geen cursussen en stelt geen boeken ter beschikking. Je kan studiemateriaal kopen in een (online) boekhandel of ontleen en raadplegen in een bibliotheek. De bibliotheken van de lerarenopleiding aan de universiteit of de hogeschool bieden heel wat leermiddelen aan.

We hebben voor jou een selectie gemaakt van interessante boeken. Uiteraard mag je ook andere bronnen gebruiken. Ga altijd na of je alle thema's uit de vakfiche verwerkt hebt. Soms staat er in een boek of cursus meer dan wat je moet kennen, in andere is niet alle leerstof uit de vakfiche opgenomen.

Let op! Mogelijk is een boek of cursus niet langer verkrijgbaar of zijn de meest recente werken nog niet opgenomen. Ook websites veranderen soms van naam of worden aangepast. Als je niet op de juiste website terechtkomt, kan je die proberen te vinden via een goede zoekmachine.

Leerboeken en methodes

Methode	Uitgeverij	Gegevens
Markt 5 Economie	Pelckmans	www.pelckmans.be
Markt 6 Economie	Pelckmans	www.pelckmans.be
Buzz & Economics 5 - Economie	Plantyn	www.plantyn.com
Buzz & Economics 6 - Economie	Plantyn	www.plantyn.com
Lift 5D Algemene economie	Van In	www.vanin.be
Lift 6D Algemene economie	Van In	www.vanin.be

Websites

Website	Hoe kan deze site je helpen? Wat vind je hier?
https://stat.nbb.be/	statistieken bbp en economische groei Nationale Bank van België
https://www.abh-ace.be/nl	statistieken buitenlandse handel